

КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

CREDITS PROVIDING FUNCTIONING OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF THE MODERN ECONOMIC ENVIRONMENT

Гришук Н.В.

асистент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Вінницький національний аграрний університет

Grishchuk Nadia

Assistant Professor of Finance,
Banking and Insurance,
Vinnitsa National Agrarian University

У статті досліджено питання актуальності кредитування аграрного сектора як зовнішнього джерела фінансування. Розкрито банківське кредитування як важливе джерело фінансового забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств. Здійснено аналіз кредитного портфеля аграріїв із визначенням домінантної риси – Програми здешевлення кредитних ресурсів. Окреслено, що доступ сільськогосподарських підприємств до кредитних ресурсів надає їм можливість розширення обсягів виробництва та переробки продукції; поповнення обігових коштів, а також освоєння інноваційних технологій, необхідних для забезпечення належного рівня їхньої конкурентоспроможності. Охарактеризовано актуальні пропозиції кредитних продуктів для фінансування розвитку сільського господарства в Україні через інструменти пільгового кредитування, спеціалізовані банківські програми, аграрні розписки. Обґрунтовано й доведено, що кредитне забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах сучасного економічного середовища спрямоване на розвиток системи взаємодії з аграрним сектором економіки, що є вагомим чинником економічного зростання, поліпшення економічної ситуації в конкурентоспроможному середовищі. Запропоновано альтернативні інструменти фінансового забезпечення.

Ключові слова: фінансове забезпечення, банківське кредитування, процентна ставка, агропромисловий комплекс, аграрний сектор, сільськогосподарські підприємства, державна підтримка, пільгове кредитування, конкурентоспроможність.

В статье исследованы вопросы актуальности кредитования аграрного сектора как внешнего источника финансирования. Раскрыто банковское кредитование как важный источник финансового обеспечения функционирования сельскохозяйственных предприятий. Осуществлен анализ кредитного портфеля аграриев с определением доминанты – Программы удешевления кредитных ресурсов. Определено, что доступ сельскохозяйственных предприятий к кредитным ресурсам предоставляет им возможность расширения объемов производства и переработки продукции; пополнения оборотных средств, а также освоения инновационных технологий, необходимых для обеспечения надлежащего уровня их конкурентоспособности. Охарактеризованы актуальные предложения кредитных продуктов для финансирования развития сельского хозяйства в Украине через инструменты льготного кредитования, специализированные банковские программы, аграрные расписки. Обосновано и доказано, что кредитное обеспечение функционирования сельскохозяйственных предприятий в условиях современной экономической среды направлено на развитие системы взаимодействия с аграрным сектором экономики, важным фактором экономического роста, улучшения экономической ситуации в конкурентоспособной среде. Предложены альтернативные инструменты финансового обеспечения.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, банковское кредитование, процентная ставка, агропромышленный комплекс, аграрный сектор, сельскохозяйственные предприятия, государственная поддержка, льготное кредитование, конкурентоспособность.

The article examines the relevance of lending to the agricultural sector as an external source of financing. Bank lending is revealed as an important source of financial support for the functioning of agricultural enterprises. The analysis of the loan portfolio of agrarians with determination of the dominant feature – the Program of cheapening of credit resources. It is emphasized that agricultural access to credit resources enables them to expand production and processing of products; replenishment of working capital, as well as the development of innovative technologies necessary for ensuring the proper level of their competitiveness. Current proposals of credit products for financing agricultural development in Ukraine through preferential lending instruments, specialized banking programs, agrarian receipts are characterized. It is noted that credit support of agriculture by the state is carried out in almost all countries of the world, due to seasonality of production and unstable flow of funds in the industry, the need to balance the financial conditions of production in order to ensure food security, socio-economic balance, stable incomes of agricultural producers. In general, preferential lending involves providing loans at more favorable terms – at lower rates and terms, with less favorable terms, taking into account a number of non-price factors and more. It is noted that the state plays a significant role in ensuring the competitiveness of agricultural enterprises through the implementation of financial support programs for producers. Among the programs of support to agriculture, a special place is given to the cheapening of loans, which is carried out with the purpose of attracting loans to the agricultural sector and creating real conditions for their cheaper. It is substantiated and proved that, the credit support of functioning of agricultural enterprises in the conditions of the modern economic environment is aimed at the development of the system of interaction with the agricultural sector of the economy, which is a significant factor of economic growth, improvement of the economic situation in a competitive environment. Alternative financial security instruments have also been proposed. For years of our country's independence, credit relations are not easy for the agrarian sector of the economy. In order to determine the importance and importance of credit provision in the activity of agricultural enterprises in the Vinnytsia region, we have examined the credit security of agricultural enterprises and identified the main problems that are associated with it.

Key words: financial security, bank lending, interest rate, agro-industrial complex, agrarian sector, agricultural enterprises, state support, preferential lending, competitiveness.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Динамічні поступи сьогодення, супроводжувані безперервністю відтворювального процесу й розвитку підприємницької діяльності в аграрному секторі, вимагають від вітчизняної банківської системи запровадження прогресивних механізмів кредитування сільськогосподарських підприємств.

Ефективний розвиток банківського кредитування сільськогосподарських підприємств дає можливість вирішувати питання продовольчої безпеки, створювати надійне джерело бюджетних надходжень та потужний виробничо-економічний потенціал для розвитку сільських територій. Подальший конкурентоспроможний розвиток аграрного сектору потребує якісних перетворень, зумовлює необхідність пошуку нових інструментів фінансування. Виконання цього завдання пов'язане з визначенням стратегічних напрямів державної підтримки та забезпечення ефективного функціонування ринкових механізмів, інтеграції аграрного сектору економіки країни у світову економічну систему, тому не викликають сумнівів актуальність і своєчасність питання кредитного забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах сучасного економічного середовища, які потребують теоретичного вивчення та подальшого практичного вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Дослідження кредитного забезпечення сільського господарських підприємств відображено в наукових роботах

видатного українського науковця Г.Г. Кірейцева, фундаментальних роботах Н. Давиденко, Л. Вдовенко, О. Гудзь, М. Маліка, О. Непочащенко, О. Польової, О. Прутської, О. Радченко, П. Саблука, В. Савчука та інших сучасних учених-економістів і практиків. Однак зміни законодавчої бази й мінливість економічної ситуації зумовлюють необхідність дослідження сучасного стану кредитування сільського господарства, що на даний період часу є невирішеними частинами загальної проблеми.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження джерел кредитування та тенденцій кредитного забезпечення функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах сучасного економічного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Однією з ключових проблем, яка стримує розвиток аграрної галузі, є нестача дешевих довгострокових кредитів. Доступ сільськогосподарських до кредитних ресурсів надає їм можливість розширення обсягів виробництва та переробки продукції, поповнення обігових коштів, а також освоєння інноваційних технологій, необхідних для забезпечення належного рівня їхньої конкурентоспроможності.

Під кредитним забезпеченням ми розуміємо спрямування кредитних ресурсів на забезпечення безперервності відтворювального процесу на сільськогосподарських підприємствах. Взаємодійності сільськогосподарських підприємств та фінансово-кредитних установ мають бути взаємовигідними: зростання обся-

гів кредитних вкладень для комерційних установ збільшує дохідність активних операцій у вигляді відсотків за користування кредитами, а для підприємств кредитне забезпечення дає змогу покривати свої виробничі витрати з метою безперервності відтворювального процесу та є стимулом ефективного використання кредитних коштів як джерела фінансових ресурсів.

Належне кредитне забезпечення є визначальним чинником ефективного функціонування будь-якого підприємства. Доступність кредитних ресурсів для сільськогосподарських товаровиробників впливає на збільшення обсягів виробництва, активізує підприємницьку ініціативу та сприяє підвищенню їхньої конкурентоспроможності.

Ми переконані, що необхідність й особлива роль кредиту в аграрному секторі зумовлені специфікою відтворювального процесу, адже прискорюється рух грошових і матеріальних ресурсів та підвищується ефективність господарської діяльності. Саме через кредит як один із фінансових інструментів впливу на процес виробництва сьогодні вирішуються питання щодо фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору економіки. Кредит сприяє розвитку сільськогосподарського виробництва, економічному використанню матеріальних ресурсів і грошових надходжень, зміцненню господарських зв'язків між усіма підрозділами аграрної галузі, впливає на прискорення оборотності засобів підприємства.

Кредитні відносини сільськогосподарських підприємств із комерційними банками мають свою специфіку, зумовлену їх суб'єктним складом. З одного боку, участь у цих відносинах комерційного банку як кредитора визначає основні ознаки банківського кредиту, що принципово відрізняють його від інших видів кредиту. Зокрема, одним із суб'єктів кредитних відносин є банк, а об'єктом – вартість виключно у грошовій формі; специфіка форми власності на кредитні ресурси, яка дає змогу банку одночасно бути позичальником і кредитором; висока ризикованість і більш жорсткі умови та принципи кредитування; плата у формі

кредитного відсотка та інших характерних для банківської практики форм оплати; договірний характер, обов'язковість письмової форми угоди та жорстке державне регулювання кредитної діяльності банку. Необхідність зумовлює врахування об'єктивних вимог галузі щодо організації її кредитного забезпечення через специфіку відтворювального процесу [1]. Проведемо аналіз кредитування сільського господарства в Україні (табл. 1).

Дослідження процесу кредитування дає підстави стверджувати про нестабільну ситуацію у кредитуванні аграрної галузі. Так, можемо констатувати погіршення якості кредитного портфеля українських аграріїв: постійно зростає питома вага короткострокових кредитів за рахунок зниження частки довгострокових. Дана тенденція, за словами О. Непочатенко, визнана як ключова за досліджувані роки [2].

Для поліпшення нестабільної ситуації сільськогосподарських товаровиробників в Україні впроваджено систему пільгового кредитування АПК, згідно з якою здешевлення кредитів здійснюється у режимі кредитної субсидії та полягає у субсидуванні частини плати за використання кредитів, наданих банками у національній та іноземній валютах.

Розглянемо розподіл бюджетної дотації для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції у 2017 р. Станом на 15 вересня 2017 р. Міністерством аграрної політики перераховано всього 2 315,0 млн грн [3]. Надано кредитів фермерським господарствам у розмірі 16 500 тис грн, що свідчить про виконання розпису асигнувань на 66%.

Окрім того, на часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва за рахунок коштів загального фонду сільськогосподарським товаровиробникам – отримувачам часткової компенсації вартості техніки та обладнання з реєстраційного рахунку Мінагрополітики спрямовано 355 тис грн, залишок коштів на реєстраційному рахунку становить 272,571 тис грн [3].

Таблиця 1

Динаміка обсягів кредитного забезпечення АПК України, 2013–2017 рр.

Показник	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Кількість підприємств, які залучали кредити, од.	2996	2267	2689	2801	3011
Видано кредитів підприємствам АПК – усього, млрд грн, у т. ч.:	10,9	10,9	23,4	31,5	40,3
короткострокових	7,8	7,8	22,9	29,0	36,5
середньострокових	2,0	2,0	0,1	2,3	3,5
довгострокових	1,1	1,1	0,4	0,2	0,3
Кількість підприємств, які залучали пільгові кредити	-	-	439	347	382
Отримано пільгових кредитів, млн грн	-	-	300,0	162,8	294,9

Джерело: складено на основі статистичних даних Міністерства аграрної політики України

Дані табл. 2 підтверджують, що станом на 2017 р. виконавцям бюджетних програм, згідно з річним розписом асигнувань загального фонду державного бюджету України, спрямовано 2 901,5 млн грн за бюджетною програмою 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників».

Сьогодні сільськогосподарські підприємства не можуть повністю задовольнити власні потреби у фінансових ресурсах власними силами, тому велике значення має доступність підприємств до зовнішніх джерел фінансових ресурсів. За рахунок кредитів відбувається формування основних засобів та оборотних коштів, здійснюються розрахунки між товаровиробниками, відбувається збільшення обсягу грошової маси, прискорюються процеси реального накопичення, виробничого і соціального розвитку сільськогосподарських підприємств.

Упродовж років незалежності нашої держави для аграрного сектору економіки склалися

непрості кредитні відносини. Щоб визначити вагомість та значення кредитного забезпечення в діяльності сільськогосподарських підприємств, розглянемо кредитне забезпечення сільськогосподарських підприємств на прикладі Вінницької області та визначимо основні проблеми, які з ним пов'язані. Нами розглянуто їхній майновий стан та його складники протягом досліджуваного періоду (табл. 3).

Щодо вартості майна сільськогосподарських підприємств, у 2017 р. є тенденція до росту майже у 1,5 рази порівняно з 2012 р. Проте власний капітал зростав з меншою швидкістю, на 50 в. п., та становив 34,6 в. п. майна сільськогосподарських підприємств Вінницької області. Параметри власного капіталу в структурі майна підприємств зменшилися з 43,74 в. п. у 2012 р. до 34,6 в. п. у 2017 р. Відбулося зростання параметрів позичених коштів із 54,9 в. п. до 58,2 в. п. майна сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 2

Фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників

Найменування видатків за програмною класифікацією	Затверджено річним розписом асигнувань на 2017 р.	Виділено асигнувань	Фактично спрямовано
Надання кредитів фермерським господарствам	25 000,0	16 500,0	0,0
Державна підтримка галузі тваринництва	170 000,0	30 700,0	0,0
Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників	1 473 000,0	874 208,3	520 208,3
з них: бюджетна дотація для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції	923 000,0	519 208,3	519 208,3
часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва	550 000,0	355 000,0	1 000,0

Джерело: адаптовано автором згідно з Паспортом програм фінансової підтримки АПК

Таблиця 3

Оцінка джерел у формуванні майна сільськогосподарських підприємств Вінницької області (2012–2017 рр.)

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
1. Джерела формування майна, млн грн	15069	15762	24527	24778	25105	26534
1.1. Власний капітал, млн грн	6579	6867	7546	8316	9098	9189
у % до майна	43,7	43,6	30,8	33,5	36,2	34,6
1.1.1. Власні оборотні кошти, млн грн	3966	4413	5374	5576	5778	5855
у % до власного капіталу	60,3	64,3	71,2	67,0	63,5	63,7
1.2. Позичені кошти, млн грн	8077	8486	14000	14800	15200	15457
у % до майна	54,9	53,8	57,1	59,7	60,5	58,2
1.2.1. Короткострокові позики	880	986	1604	1680	1705	1789
у % до позичених коштів	10,9	11,6	11,5	11,3	11,2	11,6
1.2.2. Кредиторська заборгованість, млн грн	4589	3998	7406	7645	7890	7787
у % до позичених коштів	56,8	47,1	52,9	51,6	51,8	50,4
1.2.3. Довгострокові зобов'язання	2546	3501	4992	5003	5105	5223
у % до позичених коштів	31,5	41,3	35,7	33,8	33,6	33,8

Джерело: побудовано автором за [4]

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що протягом аналізованого періоду сільськогосподарські підприємства Вінницької області не були достатньо забезпечені власними фінансовими ресурсами. Так, частка власних оборотних коштів зросла з 60,3 в. п. у 2012 р. до 71,2 в. п. у 2014 р. та зменшилася до 63,7 в. п. у 2017 р. Наведені показники частки власних оборотних коштів демонструють існуючу потребу у фінансовому забезпеченні діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок кредитних ресурсів. У структурі джерел формування майна сільськогосподарських підприємств найбільші параметри належать позиченим коштам – 58,2 в. п., а в запозичень найбільша питома вага припадає на кредиторську заборгованість, яка зменшилася порівняно з 2012 р. на 6,4 в. п., проте залишається значною – 50,4 в. п.

Прослідковується цілком закономірна тенденція щодо потреби сільськогосподарських підприємств у залученні позикового капіталу для фінансового забезпечення їхньої діяльності. Основними кредиторами сільськогосподарських підприємств Вінницької області впродовж останніх років є КБ «ПриватБанк», ВАТ «Державний ощадний банк України», ПАТ «АБ «Укргазбанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «Креді Агріколь Банк», ПАТ «ОТП Банк» [5]. Кожний банк має власні умови відкриття та ведення різних видів рахунків, проте найефективнішими є пропозиції щодо комплексного обслуговування клієнтів. Зокрема, АБ «Укргазбанк» таким позичальником у 2017 р. надав кредитів на суму 333 млн грн. КБ «ПриватБанк» за цей же період за своїми програмами видав представникам малого та середнього бізнесу АПК 259 млн грн, хоча на кінець 2017 р. ця сума зросла до 320–350 млн грн. АБ «Ощадбанк» у межах найбільш популярної серед аграріїв акційної кредитної програми протягом 2017 р. надав клієнтам мікробізнесу, малого та середнього бізнесу 208,7 млн грн. АТ «ОТП Банк», згідно з програмою спрощеного та прискореного фінансування невеликих сільськогосподарських підприємств, за 11 місяців підписав кредитів на 260 млн грн, та сума збільшилася до 300 млн грн [5].

Таким чином, під час кредитування банками реального сектору економіки можна виділити загальні стримуючі чинники, актуальні для всіх напрямів кредитування, і специфічні, що притаманні лише агрокредитуванню.

Серед усіх галузей сільське господарство одним із перших відчуло результати відновлення банківського кредитування, адже в 2017 р. вартість кредитів у галузі зросла порівняно з груднем 2016 р. на 7,4 в. п., до 59,4 млрд грн, що залишається в притаманних цьому періоду тренді й позитивно характеризує ринок. Простежується тенденція нарощення вартості нових кредитів у другому та третьому кварталах, що

зумовлено сезонністю українського сільського господарства. Вартість нових кредитів, виданих аграрним виробникам у 2017 р., сягнула 7 млрд грн, що на 3,2 в. п. менше порівняно з аналогічним періодом 2016 р. (7,2 млрд грн), ураховуючи кредити у форматі овердрафт. Частка нових кредитів, виданих аграрним виробникам у гривні, становила 80 в. п. Вартість нових кредитів, виданих в іноземній валюті, скоротилася на 23,4%, до 1,4 млрд грн, порівняно з 2016 р. [1].

Відсоткові ставки кредитного портфеля українських сільськогосподарських виробників почали повертатися до рівня 2014 р. Так, у 2017 р. простежується скорочення відсоткових ставок на овердрафт (-3,3%), кредити в гривні (-3,5%), а також на кредити в іноземній валюті (-1,7%) порівняно з 2016 р. Дана динаміка свідчить про поліпшення очікувань кредиторів щодо макроекономічної стабільності в країні та результативність підприємств аграрної галузі.

Розглянемо параметри кредитування сільськогосподарських підприємств Вінницької області (рис. 1) [4].

Доступ до кредитних ресурсів є найбільш вагомим чинником швидкого зростання фінансових ресурсів та забезпечення конкурентоспроможності, оскільки складники системи кредитування контролюються фінансовим ринком. Протягом досліджуваного періоду 2012–2017 рр. стан їх залучення нерівномірний. Так, у 2016 р. майже вдалося досягти рівня 2014 р., коли показник залучення був найвищим. Проте низку років кредитування знаходилося на дуже низькому рівні і не справило належного впливу на фінансовий стан.

Щодо наявних тенденцій недостатності параметрів банківського кредитування існуючим потребам сільськогосподарських підприємств Вінницької області, існують об'єктивні та суб'єктивні причини. Стримують процеси кредитування сільськогосподарських підприємств: невідповідність фінансового планування, обліку і звітності; відсутність ліквідних активів для застави; низька достовірність статистичних даних щодо фінансового стану сільськогосподарських підприємств та обсягів їх землекористування.

Так, державним бюджетом на 2017 р. було передбачено 300 млн грн на здешевлення кредитів для сільського господарства. Проте, за оцінками Міністерства аграрної політики та продовольства України, через припинення спеціального режиму зі сплати ПДВ у 2017 р. збільшиться дефіцит обігових коштів на суму близько 30 млрд грн [6].

Також на процес кредитування впливають існуючі вимоги кредитних інституцій до позичальників. Щодо невеликих сільськогосподарських підприємств, які мають у своєму розпорядженні земельний банк до 500 га, процес кредитування ускладнений у зв'язку з відсутністю можливостей щодо застави.

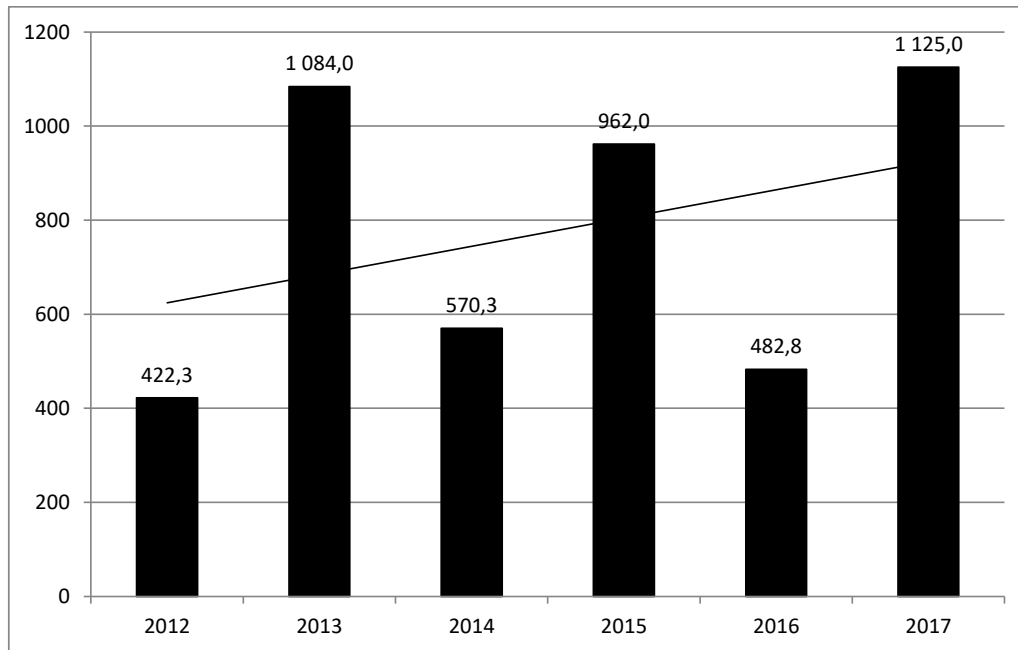

Рис. 1. Динаміка кредитування аграрних підприємств Вінницької області
Джерело: побудовано автором на основі [4]

Існуючі інфляційні ризики, низька довіра економічних суб'єктів та суспільства щодо фінансової стабільності та подальшого економічного зростання гальмують процес зниження рівня кредитних ставок. Велике значення має система захисту прав кредиторів, особливо це стосується іноземних кредиторів, які закладають у ціну кредиту економічні ризики країни.

Параметри банківського кредитування мають значний вплив на фінансову результативність сільськогосподарських підприємств Вінницької області (табл. 4).

Протягом 2012–2017 рр. відбулося значне скорочення параметрів забезпечення кредитними ресурсами сільськогосподарських підприємств Вінницької області. Проведений аналіз свідчить, що значне скорочення кредитних ресурсів прослідковується з 2015 р. – саме починаючи із цього року вдвічі зменшився приріст обсягів кредитів, що надані сільськогосподарським підприємствам. Свідченням цього є середньозважена ставка за кредитами, що є однією з головних причин незадовільного фінансового забезпечення аграрної галузі.

Для підтримки аграрної галузі України сьогодні є пільгове кредитування, закладене ще за планової економіки і збережене видозміненим, яке у системі державної підтримки функціонує у вигляді механізму часткової компенсації відсоткової ставки за кредитами.

Кредитна підтримка сільського господарства з боку держави здійснюється майже в усіх країнах світу, що зумовлено сезонністю виробництва і нестабільним надходженням коштів у галузі, необхідністю вирівнювання фінансових

умов виробництва з метою забезпечення продовольчої безпеки, соціально-економічного балансу, стабільних доходів агровиробників. Загалом пільгове кредитування передбачає надання кредитів на більш вигідних умовах: під нижчі ставки та терміни, з м'якішими умовами, з урахуванням низки нецінових чинників тощо.

Значну роль у забезпеченні конкурентоспроможності аграрних підприємств відіграє держава через реалізацію програм фінансової підтримки товаровиробників. Серед програм підтримки сільського господарства особливе місце займає здешевлення кредитів, що здійснюється з метою залучення в аграрний сектор кредитів та створення реальних умов для їх здешевлення. Відповідно до Порядку № 300, у державному бюджеті передбачена програма КПКВК 2801030 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів», кошти якої спрямовуються на часткову компенсацію відсоткової ставки за залученими у національній валюті банківськими кредитами. Компенсації підлягають відсоткові ставки за короткостроковими кредитами, залученими для покриття виробничих витрат, та середньостроковими кредитами, залученими для придбання основних засобів сільськогосподарського виробництва, здійснення витрат, пов'язаних із будівництвом і реконструкцією виробничих об'єктів сільськогосподарського призначення.

За інформацією Мінагрополітики [10], кредитування у 2015 р. становило 300 млн грн. Спрямовані у регіони бюджетні кошти дали змогу здешевити кредити загальним обсягом 7,8 млрд грн,

**Параметри банківського кредитування та фінансової результативності
сільськогосподарських підприємств Вінницької області**

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р
Видано кредитів підприємствам АПК, тис грн	564486	1084004	1101446	982197	482815	112500
У т. ч. с.-г. підприємствам, тис грн	331408	712751	1047665,2	452197	222657	247800
Приріст обсягів кредитів, наданих с.-г. підприємствам, % до попереднього року	182,2	215,1	146,9	43,2	49,2	49,8
Кількість позичальників с.-г. підприємств, осіб	101	160	157	122	130	141
Середньозважена процентна ставка за кредитами, %	21,0	18,7	22,3	25,2	24,3	21,3
Видано кредитів із розрахунку на 1 с.-г. підприємство, тис грн	3281,3	4454,7	6673,0	3706,5	1712,7	1757,4
Темпи приросту чистого прибутку, у % до попереднього року	67,7	34,8	166,7	115,1	111,2	111,8
Рентабельність сільськогосподарської діяльності, %	15,3	9,5	20,3	18,8	23,9	27,1

Джерело: розраховано автором за [4]

у тому числі: 3,2 млрд грн – кредити, залучені у 2014 р., та 4,6 млрд грн – кредити, залучені у 2015 р. Загальна кількість підприємств, які скористалися у 2015 р. програмою, становила 630 підприємств. У 2017 р. обсяг фінансування не змінився, як і кількість підприємств, що одержали підтримку. Здешевлено кредити обсягом 12,2 млрд грн, у т. ч. 5,6 млрд грн – кредити, залучені у 2015–2016 рр., та 6,6 млрд грн – у 2017 р. Із загального обсягу кредитів (12,2 млрд грн): 307,6 млн грн (2,5%) залучено підприємствами, які мають чистий дохід (виручку) від реалізації до 10 млн грн; понад 3,1 млрд грн (25,8%) залучено підприємствами, які провадять діяльність із вирощування та розведення ВРХ молочних порід, інших ВРХ; 8,7 млрд грн (71,7%) залучено іншими підприємствами. У 2018 р. на програму виділено 266 млн грн, якими скористалися 719 господарств, із них: 546 підприємств, які залучили короткострокові кредити, та 265 підприємств, які залучили середньострокові кредити (92 підприємства, залучили як коротко-, так і середньострокові кредити). Спрямовані бюджетні кошти дали змогу здешевити кредити загальним обсягом понад 9,1 млрд грн, у тому числі: близько 8,0 млрд грн – короткострокових кредитів та понад 1,1 млрд грн – середньострокових кредитів. Найбільші обсяги кредитів залучено підприємствами-позичальниками Харківської (1,2 млрд грн), Київської (1,1 млрд грн), Черкаської (848,4 млн грн), Хмельницької (678,3 млн грн) та Тернопільської (673,4 млн грн) областей.

Здешевлено кредити обсягом 12,2 млрд грн, у т. ч. 5,6 млрд грн – кредити, залучені у 2015–2016 рр., та 6,6 млрд грн – у 2017 р. Із загального обсягу кредитів (12,2 млрд грн): 307,6 млн грн (2,5%) залучено підприємствами, які мають чистий дохід (виручку) від реалізації до 10 млн грн; понад

3,1 млрд грн (25,8%) залучено підприємствами, які провадять діяльність із вирощування та розведення ВРХ молочних порід, інших ВРХ; 8,7 млрд грн (71,7%) залучено іншими підприємствами. Спрямовані бюджетні кошти дали здешевити кредити загальним обсягом понад 9,1 млрд грн, у т. ч. близько 8,0 млрд грн короткострокових кредитів та понад 1,1 млрд грн – середньострокових.

Сьогодні коливання курсу гривні та інфляція уповільнюють економічне зростання, тим самим гальмуючи класичне банківське кредитування, а отже, й можливості розширення пільгового кредитування. Зокрема, з 2014 р. зростає кількість не обслуговуваних позик на балансах банків, досягнувши 57% у 2017 р. Більше того, банківські установи неохоче позичають кошти навіть відносно надійним позичальникам.

У цих умовах держава може використати й інші заходи стимулювання та підтримки конкурентного середовища товаровиробників, вдаючись до зарубіжного досвіду.

За даними Вінницької обласної державної адміністрації [4], банки, які брали участь у даній програмі, обсяги кредитування та відсоткові ставки були такими (табл. 5).

Також в Україні діє програма для фермерів за Постановою № 106 [3], згідно з якою здешевлення кредитів здійснюється шляхом надання часткової компенсації відсоткової ставки за залученими у національній валюті кредитами, наданими державним банком. Компенсація надається одержувачам за нараховані і сплачені у поточному році відсотки за користування кредитами у розмірі 1,5 облікової ставки Національного банку, що діє на дату нарахування відсотків, але не вище розміру, передбаченого кредитним договором, зменшеним на 1 в. п. Компенсації підлягають відсоткові ставки за кре-

дитом: залученим до одного року, обсяг якого не перевищує 500 тис грн, для покриття виробничих витрат; залученим до трьох років, обсяг якого не перевищує 9 млн грн, для придбання основних засобів сільськогосподарського виробництва, здійснення витрат, пов'язаних із будівництвом і реконструкцією виробничих об'єктів сільськогосподарського призначення.

На 2018 р. ця програма залишилася тільки в рамках підтримки вітчизняного машинобудування – 13 в. п. видатків, а так звану квазіаккумуляцію було скасовано. Найбільше коштів спрямовують на розвиток тваринництва – 58 в. п. усіх видатків, а також підтримку фермерів – 15 в. п.

Щодо програми здешевлення кредитів, то у загальних видатках 2015 р. на неї припадало 55 в. п., у видатках підтримки виробництва – 75 в. п., дещо нижчі, але досить високі показники були й у 2016 р. – 47 в. п. та 70 в. п. від-

повідно. У 2017 р. на програму виділено 5 в. п. аграрного бюджету [8].

Відповідно до заходів регіональної Програми розвитку особистих селянських, фермерських господарств, кооперативного руху на селі та дорадництва на 2016–2020 рр. надано пільгове кредитування дев'яти суб'єктам господарювання, з них двом фермерським господарствам та семи фізичним особам – підприємцям у сумі 1,35 млн грн для розвитку аграрного виробництва. Також протягом 2017 р. на розгляд комісії подано 541 пакет документів для отримання часткового відшкодування вартості закуплених доїльних установок. Загалом сума відшкодування становить 1 863,8 тис грн.

У 2017 р. 295 фізичних осіб отримали часткове відшкодування витрат за установку індивідуального доїння або холодильну установку, сума якого становить 996,3 тис грн. Функціонування та розвиток сільськогосподарських під-

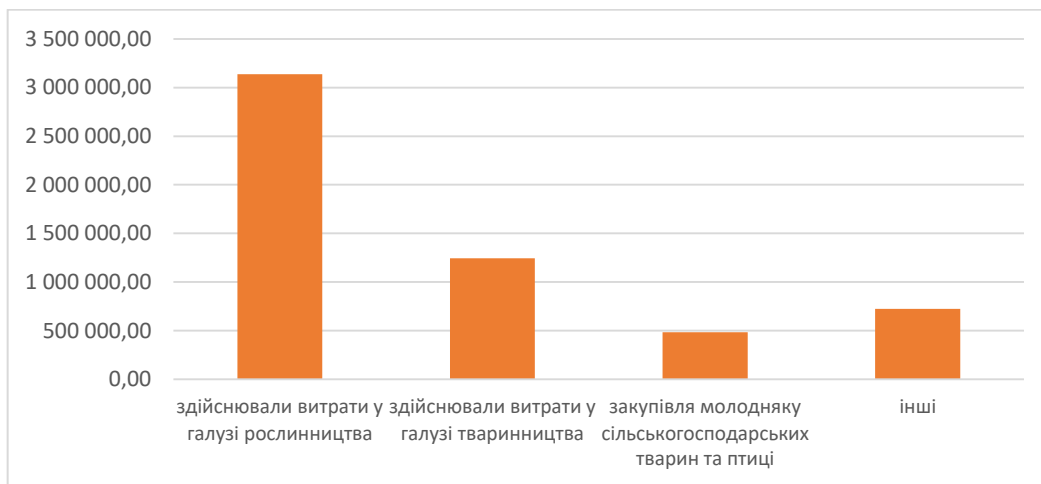

Рис. 2. Обсяг кредитів, за якими фактично отримано компенсацію (млн грн)

Джерело: адаптовано автором

Таблиця 5
Кредитування підприємств Вінницької області в рамках програми «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів» у 2018 р.

Банки	Кількість підприємств	Сума кредиту, тис грн	Відсоткова ставка
ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»	23	167053	12,5-20,5
ПАТ «Кредобанк»	4	10990	14,95-17
ПАТ «Мегабанк»	6	8449,55	16,9-25
ПАТ «Агропросперіс Банк»	6	13350	19-20
АТ «Укресімбанк»	1	2000	18,5
ПАТ «КредіАгрокольБанк»	2	8670,5	14,35
АТ «ПроКредитБанк»	4	33920	12,75
АТ «Ощадбанк»	3	15211	-
ПАТ «ПУМБ»	1	2600	18,62
АТ «МІБ»	1	8,300	-
Всього:	51	270544,1	-

Джерело: складено на основі [12]

приємств і здійснення сільськогосподарського виробництва уможливаються функціонуванням дієвої системи банківського кредитування та достатнім забезпеченням із боку держави [9]. Завдання державної підтримки – зупинити негативні тенденції в стагнуючих зараз галузях і закласти дієвий фундамент для зростання всього АПК. Ресурс, що спрямовується на підтримку тваринництва, зокрема, матиме ефект і за межами цієї галузі, оскільки відновлення господарств та нарощування поголів'я дадуть змогу утримувати ціни на внутрішньому ринку та створити нові робочі місця на селі. У результаті реалізації програм держпідтримки уряд прагне затвердити статус фермера як основного гравця в українському АПК та наростити частку, що дотепер генерується фермерськими господарствами в сільськогосподарському ВВП із поточних 6% щонайменше до 10%.

Із метою запровадження нової форми кредитування сільськогосподарських підприємств під заставу майбутнього врожаю прийнято Закон України «Про аграрні розписки». Дана форма кредитування нині є найбільш альтернативним джерелом фінансового забезпечення сільськогосподарських виробників. Розроблення механізму функціонування аграрних розписок від-

бувається за участі Групи Світового банку та Державного секретаріату з економічних питань Швейцарії (SECO). Цей новий інструмент у розрахунках є більш доступним для середніх і малих сільгоспдприємств та фермерів [10].

В Україні така альтернатива набула попиту восени 2014 р., коли за спільним Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства і Міністерства юстиції України було запроваджено пілотний проєкт із відпрацювання механізму введення в обіг аграрних розписок за сприяння Міжнародної фінансової корпорації (IFC). Такий проєкт отримав назву «Аграрні розписки в Україні» та розпочав своє функціонування в Полтавській, Харківській, Черкаській та Вінницькій областях. Так, із початку 2016 р. вже було оформлено 40 аграрних розписок. Аграрії Вінницької області оформили 24 аграрні розписки на суму понад 48,2 млн грн, а станом на 30.12.2017 лише по Київській області було оформлено 190 аграрних розписок на суму 1 млрд дол. Такі тренди дають змогу малому і середньому аграрному бізнесу вийти на новий рівень. Аграрні розписки є прогресивним методом небанківського кредитування, які врівноважують та забезпечують права як кредитора, так і боржника [11].

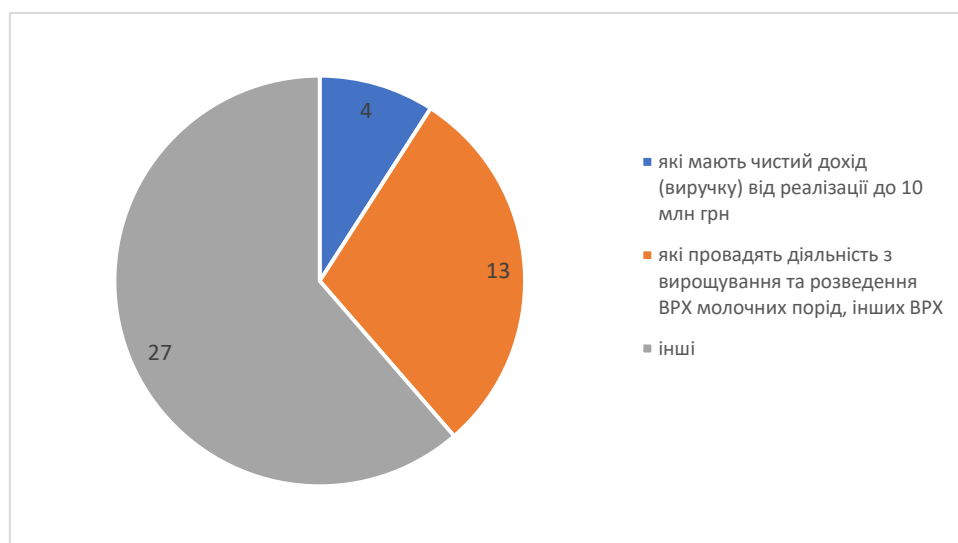

Рис. 3. Залучення пільгових кредитів суб'єктами господарювання агропромислового комплексу Вінницької області та надання фінансової підтримки, 2015–2017 рр.

Джерело: побудовано автором

Таблиця 6

Кількість та обсяги укладених аграрних розписок за 2015–2017 рр.

Показник	Роки			Відхилення 2017 р. до 2015 р. у %
	2015	2016	2017	
Кількість аграрних розписок, шт.	11	61	110	1000
Обсяги аграрних розписок млн грн	60,0	370,0	750,0	1250

Джерело: побудовано автором за [4]

Для аграрних виробників використання аграрних розписок дає змогу продавати свою продукцію під заставу майбутнього врожаю, зменшуючи залежність від субсидованих кредитів та покращуючи процес коротко- та середньострокового планування їхньої господарської діяльності. Важливою перевагою механізму аграрних розписок є те, що він дає змогу агро-виробникам залучати кредити з приватного сектору, не залучаючи державні кошти, що, як наслідок, позитивно впливає на розвиток аграрного виробництва. Суб'єктами кредитування можуть бути постачальники матеріально-технічних ресурсів для агровиробників, комерційні банки, трейдери тощо. Такий механізм є вигідним не тільки товаровиробникам, а й іншим учасникам аграрного ринку. Так, за його допомогою переробні підприємства мають можливість знизити ризики щодо непоставок продукції, а виробники засобів виробництва можуть отримати гарантію стосовно оплати за поставлені ресурси.

Механізм кредитування аграрного виробництва під заставу майбутнього врожаю покликаний забезпечити можливість аграрним товаровиробникам залучати матеріально-технічні та фінансові ресурси під заставу майбутнього врожаю та є важливим кроком на шляху становлення надійної системи комерційного фінансового забезпечення агропромислового комплексу України.

Права боржника за розпискою також захищені в рамках примусового стягнення, оскільки воно можливе лише за рахунок предмету застави за розпискою і лише після завершення терміну на її виконання.

Усі розписки реєструються в загальнодоступному централізованому реєстрі, що дає змогу кредиторам бачити, як фермер виконує свої зобов'язання і скільки має відкритих розписок.

У подальшому завдяки цьому механізму надаватимуться інвестиційні переваги для здійснення коротко- та середньострокових інвестицій в аграрне виробництво, відбуватиметься інтеграція системи інвестування під заставу майбутнього врожаю із системою складських документів на зерно.

Функціонування механізму аграрних розписок створює нові можливості для прозорішого й ефективнішого кредитування малого та середнього агробізнесу. Станом на 31.12.2017 укладено договорів аграрних розписок у Вінницькій області – 49; Полтавській області – 47; Черкаській області – 34.

Починаючи з 4 лютого 2016 р. ПАТ «Агро-просперіс Банк» («АП Банк») займає перші позиції в Україні з банків, які розпочали фінансування виробників зерна під аграрні розписки. Банк надає професійне фінансування обігового капіталу малим і середнім виробникам зерна.

Єдиним акціонером ПАТ «АП Банк» є «Агро Холдінгс (Юкрейн) Лімітед» – дочірня компанія NCH Capital (США). У рамках пілотного проєкту, який упроваджувався в Полтавській, Харківській, Черкаській та Вінницькій областях, із початку 2016 р. було оформлено 60 аграрних розписок на 189 млн грн, із 2017 р. запущено в дію аграрні розписки ще в чотирьох регіонах: Сумській, Миколаївській, Хмельницькій та Тернопільській областях [5].

Аграрні розписки дають змогу аграріям отримати фінансування фактично під заставу майбутнього врожаю.

Аграрні розписки працюють лише в декількох країнах світу, найуспішнішим досвідом володіє Бразилія, і саме бразильський досвід фахівці впроваджують в Україні. Починався проєкт з успішного пілотного проєкту на базі Полтавської області, потім був розширений на вісім областей, а з початку 2018 р. оформляються розписки по всій Україні, причому не тільки в рослинництві, а й у садівництві та тваринництві.

Можна з упевненістю констатувати, що аграрні розписки прижилися в українських реаліях, це показує динаміка показників за їх віддачею: 2017 р. – 1,2 млрд грн, 2018 р. – 5,2 млрд грн. Стверджуємо, що аграрні розписки можуть стати для українського агробізнесу саме тим інструментом, який сприятиме розвитку виробництва і збуту сільськогосподарської продукції й відкриє нові можливості для швидкого та ефективного залучення коштів в аграрний сектор.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведені дослідження дали змогу визначити дієві інструменти функціонування сільськогосподарських підприємств. Аналіз банківського кредитування свідчить про необхідність удосконалення нормативно-правової бази та законодавства, адаптації нормативних актів до особливостей кредитування сільськогосподарських суб'єктів господарювання; необхідно оптимізувати довгострокові кредитні ресурси у банках із метою забезпечення повного та безперебійного довгострокового кредитування, залучати інші, більш доступні інструменти фінансового забезпечення.

Перспективою подальших досліджень є розв'язання правових та організаційних питань щодо ліквідної застави, предметом якої є земельні ділянки сільськогосподарського призначення. Також в умовах сьогодення використання зарубіжного досвіду, впроваджуючи Р2Р-кредитування в сільськогосподарських підприємствах відкриє нові можливості для фінансового забезпечення. На нашу думку, вирішення зазначених питань і буде предметом майбутніх наукових досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дешко А. Огляд ринку банківського кредитування. URL : <http://iser.org.ua/analitika/ekonomichnii-analiz/ogliad-rinku-bankivskogo-kredituvannia> (дата звернення: 20.08.2019).
2. Непочатенко О.О. Сучасний стан і перспективи короткострокового банківського кредитування сільськогосподарських підприємств. *Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету*. 2009. Вип. 70. Ч. 2. С. 130–135.
3. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL : <http://minagro.gov.ua> (дата звернення: 23.08.2019).
4. Офіційний сайт Департаменту агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Вінницької обласної державної адміністрації. URL : <http://www.vin.gov.ua/dep-apr/ahropromyslovyi-kompleks/382-ekonomika-apk> (дата звернення: 23.08.2019).
5. Маслак Н., Маслак О. Банки та АПК України: співпраця триває! *Пропозиція*. 2017. № 5. С. 154–160. URL : <https://propozitsiya.com/ua/banki-ta-apk-ukrayini-spivpracya-trivaie> (дата звернення: 20.08.2019).
6. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі. *Урядовий кур'єр*. 2018. № 33.
7. Паспорт програми «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів». URL : minagro.gov.ua/system/files/2801030_1.doc; minagro.gov.ua/en/system/files/2801030_5.doc (дата звернення: 24.08.2019).
8. Радченко О.Д. Підтримка аграрного сектору через механізми пільгового кредитування. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2018. № 1. С. 161–177.
9. Гришук Н.В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес»*. 2018. Вип. 290. С. 57–64.
10. Аграрний сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи реформування / Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна». URL : <http://newukraineinstitute.org/media/news/549/file/Agro%202015.pdf2> (дата звернення: 23.08.2019).
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 23.08.2019).
12. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. URL : <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 24.08.2019).

REFERENCES:

1. Deshko A.(2017) Ohliad rynku bankivskoho kredytuvannia.[Overview of the bank lending market]. – [Electronic resource]. – Access mode <http://iser.org.ua/analitika/ekonomichnii-analiz/ogliad-rinku-bankivskogo-kredituvannia> (in Ukrainian), (accessed 20 august 2019).
2. Nepochatenko O.O.(2009) Suchasnyi stan i perspektyvy korotkostrokovoho bankivskoho kredytuvannia silskohospodarskykh pidpriemstv [Current status and prospects of short-term bank lending to agricultural enterprises] Collection of scientific papers of Uman State Agrarian University / Ed. : AF Golovchuk (ed.) And others. – Vip. 70. – Part 2: Economy. – pp. 130–135 (in Ukrainian).
3. Official site of the State Statistics Service of Ukraine [Official site of the State Statistics Service of Ukraine] [Electronic resource]. – Access mode: <http://minagro.gov.ua> (in Ukrainian), (accessed 23 august 2019).
4. Ofitsiynyi sait Departamentu ahropromyslovoho rozvytku, ekolohii ta pryrodnykh resursiv Vinnytskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii [Official site of the Department of Agroindustrial Development, Ecology and Natural Resources of Vinnytsia Regional State Administration]. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.vin.gov.ua/dep-apr/ahropromyslovyi-kompleks/382-ekonomika-apk> (in Ukrainian), (accessed 23 august 2019)
5. N. Maslak, O. Maslak (2017) Banky ta APK Ukrainy: spivpratsia tryvaie! [Banks and AIC of Ukraine: cooperation continues!] // Proposal / -No. 5. -pp. 154-160. -Suggestion – The Main Journal of Agribusiness. Access Mode: <https://propozitsiya.com/en/banki-ta-apk-ukrayini-spivpracya-trivaie> (in Ukrainian). accessed 20 august 2019
6. Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dla finansovoi pidtrymky zakhodiv v ahropromyslovomu kompleksy (2018).[On approval of the Procedure of using the funds provided in the state budget for financial support of measures in the agro-industrial complex] // Government Courier. – № 33 (in Ukrainian).
7. Paspport prohramy «Finansova pidtrymka zakhodiv v ahropromyslovomu kompleksy shliakhom zdeshevlennia kredytyv».[Passport of the program «Financial support of measures in the agro-industrial complex by means of cheaper loans»]. Electronic resource. Access mode: minagro.gov.ua/system/files/2801030_1.doc; minagro.gov.ua/en/system/files/2801030_5.doc (in Ukrainian), (accessed 24 august 2019).
8. Radchenko O.D.(2018). Pidtrymka aharnoho sektoru cherez mekhanizmy pilhovoho kredytuvannia.[Agrarian sector support through preferential lending mechanisms] // Collection of scientific papers of the State Fiscal Service of Ukraine University: electronic scientific publication. Goal. ed.: M.O. Kuzhelev. No. 1. pp. 161- 177. (in Ukrainian).
9. Grischuk N.V.(2018) Finansove zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku silskohospodarskykh pidpriemstv.[Financial support for innovative development of agricultural enterprises]. Scientific Bulletin of the National University

of Bioresources and Environmental Management of Ukraine. Series: "Economics, Agrarian Management, Business" Issue 290. -pp. 57-64(in Ukrainian).

10. Ahrarnyi sektor Ukrainy: tendentsii, subiekty, perspektyvy reformuvannia. (2015) Agrarian sector of Ukraine: trends, subjects, prospects for reform. Strategic Research Institute New Ukraine. <http://newukraineinstitute.org/media/news/549/file/Agro%202015.pdf2> (in Ukrainian),(accessed 23 august 2019).

11. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official site of the State Statistics Service of Ukraine] [Electronic resource]. – Access mode: www.ukrstat.gov.ua. (in Ukrainian), (accessed 23 august 2019).

12. Ofitsiine internet-predstavnytstvo Natsionalnoho Banku Ukrainy [Official Website of the National Bank of Ukraine] [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.bank.gov.ua>. (in Ukrainian),(accessed 24 august 2019).